

draft

Militāro objektu izmantošanas vadlīnijas

LLTA "Lauku ceļotājs"
2010. gads

This report was compiled within the Baltic Green Belt project. The Baltic Green Belt project wants to conserve, use and develop the common natural and cultural heritage of the coastal border areas formerly dividing east and west by establishing a platform for transnational cooperation between stakeholders working in nature conservation and sustainable development of the southern and eastern Baltic Sea coast.

The project Baltic Green Belt is part-financed by the European Union (ERDF) within the Baltic Sea Region Programme. The Programme supports transnational projects working together to make the Baltic Sea region an attractive place to invest, work and live in (<http://eu.baltic.net>)

The reports are published as part of the European Green Belt initiative which has the vision to create the backbone of an ecological network, running from the Barents to the Black Sea that is a global symbol for transboundary cooperation in nature conservation and sustainable development. www.europeangreenbelt.org

Project Lead Partner

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Department of Geography
Coastal Geography & Natural Hazards Research

Scientific Advisor: Prof. Dr. Horst Sterr
Coordination: Michael Schultz
(schultz@geographie.uni-kiel.de)
Communication: Stefanie Maack
(s.maack@geographie.uni-kiel.de)

This report can be downloaded from
www.balticgreenbelt.net

The responsibility for all contents lies with
the author(s) of this report.

Author of this report

LCTA Lauku ceļotājs
40 Kalnciema street
Rīga, LV-1046
Latvia

asnate@celotajs.lv

Satura rādītājs

levads	4
1. Militārā mantojuma objektu elektroniskā datu bāze Latvijā	7
2. Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs	12
Igaunija	
Lietuva	
Somija, Zviedrija	
3. Militāro objektu izmantošanas piemēri Latvijā	15
4. Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai	24
5. Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā	28
6. Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti	31
7. Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs	34
8. Karte: Militārā tūrisma objekti Latvijā	40
9. Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti	41
10. Iesaistītās puses	42

levads

Ir atrodama informācija, ka 20. gs. otrajā pusē aptuveni 10 % no Latvijas teritorijas ir aizņēmušas PSRS armijas kara bāzes u.c. veida ar padomju armiju saistītie militārie objekti, kuru daudzums sniedzās vairākos simtos. Taču neskatoties uz šo objektu lielo skaitu un daudzveidību (t.sk. arī - pirmspadomju), Latvijā ir tikai daži spilgti piemēri, kur šie nozīmīgie vēstures resursi tiek izmantoti kā tūristu apskates objekti vai uz to bāzes ir izveidots atraktīvs un uz izziņu balstīts tūrisma produkts.

Tajā pat laikā, Eiropas un Pasaules valstu praksē ir redzami neskaitāmi piemēri, kur šāda tipa objekti ir populāras attiecīgā reģiona vai pat valsts tūristu piesaistes.

Militāro objektu apsaimniekošanas vadlīniju (turpmāk – Vadlīniju) **mērķis** ir parādīt šo veiksmīgo Eiropas mēroga praksi un veicināt Latvijas militārā mantojuma izmantošanu jaunu tūrisma produktu veidošanā, kā arī pievērst sabiedrības uzmanību militāro objektu turpmākajai aizsardzībai, jo lielākā daļa no 19. - 20. gs. militārajiem objektiem (te jārunā gan par materiālo, gan arī nemateriālo mantojumu) ir zudis uz neatgriešanos.

Ar jēdzienu „militārā mantojuma objekts” vai „militārs objekts” šajās Vadlīnijās tiek domāts:

- Objekts, kas ir ticis izmantots vai bijis paredzēts militārām vajadzībām g.k. pēdējo 2 – 3 gadsimtu laikā;
- Bijušās PSRS armijas objekti – raķešu bāzes, aviācijas un tanku poligoni, bijušie kara lidlauki, armijas pilsētiņas un daļas un ar tām saistītie objekti, robežsardzes un pretizlūkošanas objekti, u.c.
- Bijušās fortifikāciju sistēmas, krasta aizsardzības baterijas, cietokšņi, doti, dzoti, bunkuri, atsevišķos gadījumos – skanstis;
- Kara un militārām tēmām veltītas kolekcijas, muzeji, ekspozīcijas;
- Nozīmīgu kauju vietas, ja šīs vietas ir labiekārtotas un eksponētas kā apskates objekti;
- Atsevišķi ieroči, piemēram, - lielgabali;
- Arī cilvēki – teicēji, organizēti pasākumi, kas turpina vai eksponē vēsturiskās ar militāro mantojumu saistītās tradīcijas.

Par militāriem objektiem šajās vadlīnijās netiek uzskatīti atsevišķi savrupatradumi – lādiņi, šautenes, ķiveres, dažādu karu laikā bojā gājušo kapi, pilskalni (kā senie nocietinājumi) un

vairums viduslaiku piļu, kas vairumā gadījumu tiek reklamēti kā attiecīgā reģiona apskates objekti.

Vadlīniju saturs ir sekojošs:

- **Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs un Latvijā** – konkrēti ar militāro jomu saistīti labās prakses piemēri, kur uz interesantu, atraktīvu un nozīmīgu militāro resursu bāzes ir izveidots tūrisma produkts;
- **Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai**, kur izstrādāts vienkāršs algoritms – kādā veidā izvērtēt militāro objektu piemērotību iesaistīšanai tūrisma produkta veidošanā;
- **Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā** – balstoties uz iepriekš izstrādāto kritēriju bāzes, izveidots šobrīd esošo un potenciālo militāro tūrisma objektu saraksts, kurā iekļauti 63 objekti;
- **Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti** – skaidrota vēsturisko materiālu loma tūrisma produktu veidošanā;
- **Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs** – izveidots konkrēts militārā tūrisma maršruts Kurzemē, kas ir no neizmantoto militāro resursu ziņā bagātākais Latvijas novads;
- **Vadlīnijas militāro objektu izmantošanai tūrismā** – kādā veidā izmantot līdz šim izmantotos un neizmantotos ar militāro tēmu saistītos resursus;
- **Karte: Militārā tūrisma objekti Latvijā** – uzskatāma pārskata karte ar šī brīža militārā tūrisma piedāvājumu Latvijā;
- **Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti** – uzskaitīts dažādu, pārsvarā – ar Latviju un Ziemeļvalstīm saistītas Interneta vietnes;
- **Iesaistītās puses** – izveidots to personu saraksts, kas līdz šim ir iesaistījušies „Lauku ceļotāja” ar militāro projektu saistītajās aktivitātēs.

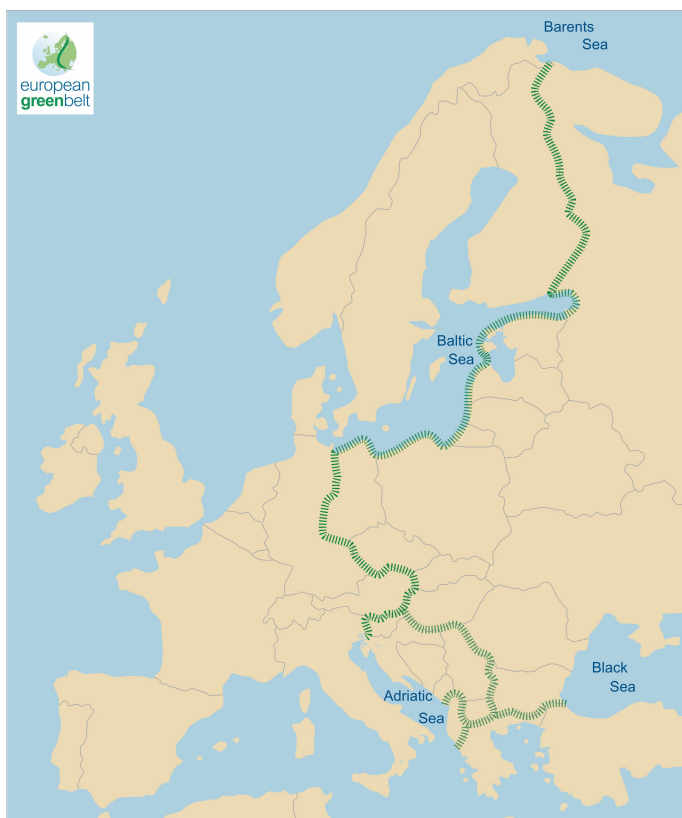
Vadlīnijas ir domātas kā izziņas un ideju ierosmes materiāls militāro objektu īpašniekiem, apsaimniekotājiem, pašvaldību un TIC darbiniekiem, muzeju u.c. institūciju darbiniekiem.

Vadlīnijas ir tapušas Latvijas Lauku tūrisma asociācijas (LLTA) „Lauku ceļotājs” īstenotā pilotprojekta BJR Transnacionālās sadarbības programmas projekta „Baltijas Zaļā josta” ietvaros, vienlaicīgi gatavojot arī militārā tūrisma ceļojumu karti. Informācijas par objektiem tapšanas procesā tika iesaistīti > 30 dažādi interesenti (sk. 10. nodaļu) – novadpētnieki, tūrisma gidi, vietējie entuziasti, muzeju, TIC, pašvaldību darbinieki u.c., pateicoties, ar kuru sadarbību ir izveidota militāro objektu un ar tiem saistīto stāstu datu bāze Lauku ceļotāja mājas lapā www.celotajs.lv sadaļā „Vērts redzēt”, ievākta vērtīga informāciju un iegūtas vēsturiskās fotogrāfijas iepriekš minētajai militārā tūrisma ceļojumu kartei. Kaut arī projekta „fokusteritorija” ir Kurzemes vēsturiskais novads (bijušās PSRS rietumu robeža), informācija ir vākta un pieredze iegūta arī pārējā Latvijas teritorijā. Projekta aktivitātes un līdzšinējie rezultāti

ir radījuši lielu Latvijas žurnālistu interesi un saistošas publikācijas kā „centrālajā”, tā arī reģionālajā presē, kā arī videosižetus Latvijas Televīzijā, radot gan interesi par militārajiem objektiem, gan pozitīvu rezonansi minētajā jomā.

BJR Transnacionālās sadarbības programmas projekts „Baltijas Zaļā josta”. Projekta mērķis ir veicināt Baltijas jūras reģiona bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, izveidojot Baltijas Zaļo jostu kā patstāvīgu sadarbības tīklu. Ģeogrāfiski Baltijas Zaļā josta ir bijusī PSRS ietekmes dzelzs aizkara robežjosla, kur tāpēc daba saglabājusies īpaši neskarta un unikāla. Baltijas Zaļās jostas aktivitāšu plāns ietver piekrastes zonas ekoloģiskās situācijas uzlabošanu ūdens un sauszemes joslā, veicinot sociālo un ekonomisko ilgtspējību, nodrošinot vietējo iedzīvotāju ekonomisko labklājību.

Projektā iesaistītas NVO, valsts institūcijas, biznesa pārstāvji, zinātnes institūti - kopā 15 partneri un 7 asociētie partneri, pārstāvot valstis ap Baltijas jūru. **LLTA "Lauku Ceļotājs" ir viens no partneriem un šī projekta ietvaros veic pilotprojektu sadarbībā ar Sīlīteres Nacionālo Parku.**

Attēlā - *Eiropas Zaļā josta* - <http://europeangreenbelt.org>

1. Militārā mantojuma objektu elektroniskā datu bāze Latvijā

Lauku ceļotāja izveidotajā datu bāzē apkopota informācija par > 100 dažādu militāro mantojuma objektiem un vietām, kā arī publicēti atmiņu stāsti par Latvijas militāro pagātņi un ar to saistītajiem notikumiem - http://www.celotajs.lv/cont/wrth/military_lv.html. Datu bāze pieejama 4 valodās – latviešu, angļu, vācu un krievu. Tajā ieļautie objekti ir projekta ekspertu apsekoti un novērtēti.

Atpūta laukos

Sākums | Naktsmitnes | Ceļojumu maršruti | **Vērts redzēt** | Profesionālā informācija | Par mums

Lietotājs: ---
Pielāgoties

Militārais mantojums

Militārā mantojuma vietas Latvijā

Militārie noslēpumi vienmēr un visos laikos rūpīgi glabāti un slēpti. Nav jābrīnās, ka pat šobrīd par to, kas bijis Latvijā līdz pat 1994. gadam, kad Krievijas armija atstāja Baltiju, zināms visai maz. Labs piemērs tam ir kaut vai unikālā Zvaigznīte Kurzemes piekrastē – triju parabolisko antenu radiouztveršanas supersistēma, ar kuras palīdzību noklausītas telefonsarunas un droši vien arī cita informācijas pārraide milzīgā reģionā. Tikai tagad uzzinām, ka bijušajā Latvijas PSR atradās vairāk nekā 1000 karaspēka daļu, kuras bija izvietotas ap 600 objektos, pie tam kopīgā militāro bāzu kopplatība pārsniedza 10% no LPSR teritorijas.

Pazīstamākie bijušie militārie objekti, kas atvērta apmeklētājiem un piedāvā iejusties padomju laika gaisotnē, ir Liepājas karostas cietums, Līgatnes slepenais bunkurs. Ceļojot pa Latviju, redzamas daudzas interesantas bijušās militārās būves un objekti, kuru jēga un nozīme nezinātājam nebūs saprotama. Tāpēc militārā mantojuma datu bāzē skatieties to aprakstus - kādām vajadzībām šie slepenie objekti kalpojuši padomju laikos, kādi notikumi tur risinājušies, kā armijas klātbūtne ietekmēja vietējo cilvēku ikdienas dzīvi. Katram objektam ir fotogalerija, tas atzīmēts Google kartē, kur iespējams skatīt tā stratēģisko novietojumu satelītuizņēmumā. Gandrīz katram ir arī savs stāsts, joks, leģenda, ko stāstījuši aculiecinieki.

Varbūt arī Jums ir savs stāsts, kas saistīts ar militāro Latvijas pagātņi un Jūs labprāt dalītos ar citiem? Sazinieties ar mums Lauku ceļotājā +371 67617600 vai rakstiet uz e-pastu: baiba@celotajs.lv. Paldies jau iepriekš! [Visus jau iesūtītos stāstus lasīt šeit.](#)

[Militārā mantojuma vietas skatieties šeit](#)

[Kurzemes militārā mantojuma un dabas ceļojums](#)

Mūsu mērķis nav aicināt cilvēkus doties uz neapsaimniekotajiem (pamestajiem) militārajiem objektiem – bijušajām PSRS armijas daļām, poligoniem, raķešu bāzēm u.c., jo šīs vietas vēl joprojām ir vai var būt bīstamas to apmeklētājiem. Datu bāzē un tajā iekļauto objektu aprakstī (arī aculiecinieku stāsti un sniegtās ziņas) ir svarīgi tādēļ, lai mēs neaizmirstu savu vēsturi un to, kas šajās vietās ir bijis un norisinājies. Turklāt, tā ir vēsture, kas jau šobrīd pazūd (līdz ar cilvēkiem) no mūsu kopējām atmiņām. Šī projekta mērķis ir saglabāt ziņas par tiem nākamībai. Atcerieties, ka apmeklējot militāros objektus katrs pats uzņemas atbildību par savu rīcību!

Drošības pakāpes novērtējums militārā mantojuma vietās atzīmēts ar piktogramām:

 Uzmanību - apmeklējums var būt bīstams!

 Nav ieteicams vai iespējams apmeklēt!

Dalīji finansēta ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fondu un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku ceļotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

baltic greenbelt | Baltic Sea Region Programme 2007-2013 | European Union

Pie katra datu bāzē iekļautā objekta lasāms tā apraksts – kādām vajadzībām tas kalpojis, kādi notikumi tur risinājušies un kādā stāvoklī tas skatāms mūsdienās. Pie objekta apraksta skatāms arī tā drošības novērtējums, informācija par atrašanās vietu (pie jūras, attālums no galvaspilsētas utt.) kā arī iespējams skatīt foto albūmu - <http://www.celotajs.lv/w/e/karostascietums>.

Atpūta laukos Pievienoties

Sākums Naktsmītnes Ceļojumu maršruti **Vērts redzēt** Profesionālā informācija Par mums

Vērts redzēt

- Dabas objekti
- Lauku labumi
- Kultūrvēsturiskas vietas
- Aktivitātes

Meklēt

Natura 2000
Zaļie padomi

Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS

Militārais mantojums **Karostas ciets** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja Nr 30098

Militārais mantojums Specializācija Aktivitātes Karte Stāsti Atsauksmes Info

[Skatīt fotoalbūmu](#)

Karostas ciets

Karostas cietsmu nevajag aprakstīt. Tas ir jāpiedzīvo un arī jādzīvo! Un tāda iespēja ikvienam tiek piedāvāta. Šobrīd Latvijā labākais militārā mantojuma tūrisma produkta piemērs, no kā var mācīties ikviens. Blakus atrodas arī objekti 30002, 30037, 30038, 30039.

 220

Daļēji finansēts ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fondu un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku celotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

Par militārā mantojuma objektu datu bāzē tiek iekļauta informācija par specializāciju un piedāvātajām aktivitātēm, ja tādas ir. Katrs objekts atzīmēts Google kartē, kuru iespējams skatīt arī satelītuizņēmumā, redzot objekta stratēģisko izvietojumu, ņemot vērā, ka Latvija bijusi Padomju savienības rietumu ārējā robeža - <http://www.celotajs.lv/w/e/map/karostasciets>.

Atpūta laukos Pievienoties

Sākums Naktsmītnes Ceļojumu maršruti **Vērts redzēt** Profesionālā informācija Par mums

Vērts redzēt

- Dabas objekti
- Lauku labumi
- Kultūrvēsturiskas vietas
- Aktivitātes

Meklēt

Natura 2000
Zaļie padomi

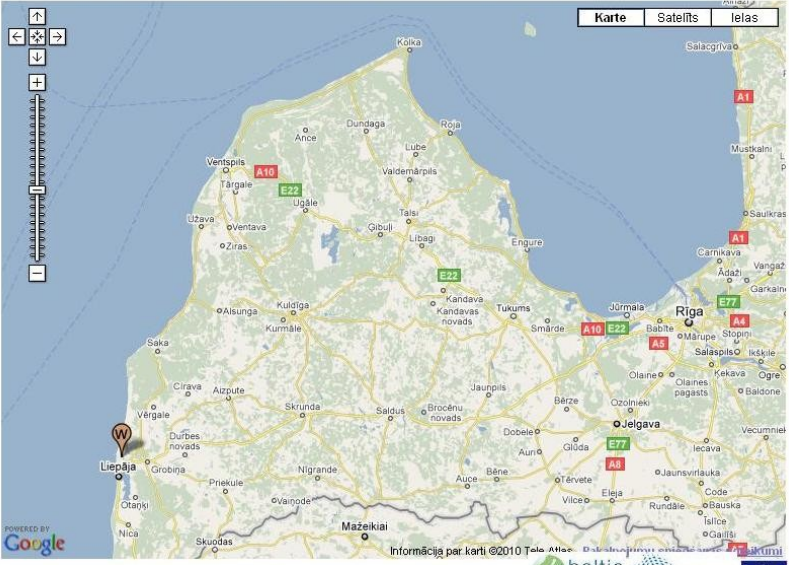

Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS

Militārais mantojums **Karostas ciets** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja Nr 30098

Militārais mantojums Specializācija Aktivitātes **Karte** Stāsti Atsauksmes Info

Karte Satelīts Ielas

Informācija par karti ©2010 TomTom

Daļēji finansēts ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fondu un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku celotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

Atpūta laukos

Sākums Naktmitnes Ceļojumu maršruti **Vērts redzēt** Profesionālā informācija Par mums

Pievienoties

Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS

Militārais mantojums **Karostas ciets** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja Nr 30098

Militārais mantojums Specializācija Aktivitātes **Karte** Stāsti Atsaukmes Info

© Fotogrāfisko datu bāze ©2010. Informācija par karti ©2010. Pakalpojumi sniegti ar noteikumiem

Darījī finansēti ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fonda un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku celotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

Gandrīz katram objektam pievienots arī savs stāsts, joks, leģenda, ko stāstījuši aculiecinieki - <http://www.celotajs.lv/w/e/story/list/karostascietums>.

Atpūta laukos

Sākums Naktsmitnes Ceļojumu maršruti **Vērts redzēt** Profesionālā informācija Par mums

Pievienoties

Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS

Militārais mantojums **Karostas cietums** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja Nr 30098

Militārais mantojums Specializācija Aktivitātes Karte Stāsti **Atsauksmes** Info

Stāsti [Skatīt visus stāstus](#)

Datums	Stāsts
21.12.2009 Gunārs Silakaktiņš	Leģenda par Balto dāmu dzirdamas neizskaidrojamas skaņas, bez iemesla sabojājas elektriskie slēdži, paši no sevis uzlādējas mobilie telefoni, ar lielu troksni aizcērtas smagās cietuma kameru durvis...
	Lasīt visu stāstu ...
21.12.2009 Normunds Krafts	Vēl viens stāsts sakarā ar Liepāju kā Padomju Savienības pierobežu Cilvēki, kuriem nebija pieņemama dzīve Padomju Savienībā, parādīja daudz radošas izdomas, lai izkļūtu no PSRS nelegāli. Lielākoties šie mēģinājumi bija neveiksmīgi.
	Lasīt visu stāstu ...
21.12.2009 Gunārs Silakaktiņš	Celmiņš Celmiņu kopā ar citiem atved uz Karostas cietumu, bet viņš izmanto burzmu cietuma pagalmā, noģērbj virsējo civilapģērbu, paliek vācu franci un droši paceltu galvu garām sargam iziet ārā.
	Lasīt visu stāstu ...
21.12.2009 Gunārs Silakaktiņš	Trešā ranga kapteinis Valerijs Sabjins. 1975. gads Šis gadījums izraisījis lielu apjukumu augstākajā virsniecībā, tāpēc, lai Rīgā rastos iespējami mazāk baumas, V.Sabjins atvests uz Liepāju, uz Karostas virssardzi.
	Lasīt visu stāstu ...

Pievienot Jūsu stāstu

Dalīji finansēts ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fonda un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku ceļotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

Tāpat ir izveidota arī speciāla sadaļa atsauksmēm, kur tūristi vai citi interesenti var publicēt savus komentārus un atsauksmes par militārā mantojuma objektiem novērtējot redzēto un piedaloties datu bāzes pilnveidē - <http://www.celotajs.lv/w/e/feedback/list/karostascietums>.

Atpūta laukos

Sākums Naktsmitnes Ceļojumu maršruti **Vērts redzēt** Profesionālā informācija Par mums

Pievienoties

Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS

Militārais mantojums **Karostas cietums** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja Nr 30098

Militārais mantojums Specializācija Aktivitātes Karte Stāsti **Atsauksmes** Info

Atsauksmes [Skatīt visas atsauksmes](#)

Datums	Atsauksmes teksts	Autors
Pievienot Jūsu atsauksmi		

Dalīji finansēts ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fonda un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu

© Lauku ceļotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv

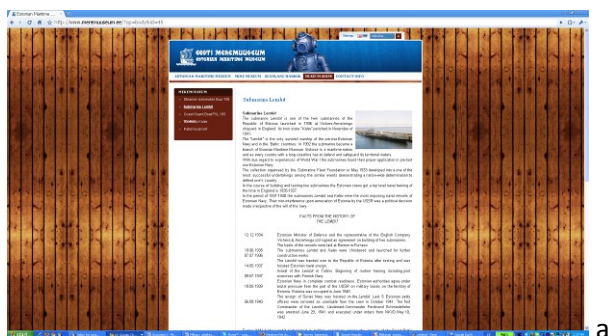
Info sadaļā publicēta kontaktinformācija, ja objekts tiek apsaimniekots un ir tūristu apskatei pieejams - <http://www.celotajs.lv/w/e/info/karostascietums>.

The screenshot shows the website 'Atpūta laukos' with a green header. The main navigation menu includes 'Sākums', 'Naktsmītnes', 'Ceļojumu maršruti', 'Vērts redzēt', 'Profesionālā informācija', and 'Par mums'. The page title is 'Militārais mantojums KAROSTAS CIETUMS'. Below the title, it states 'Militārais mantojums **Karostas cietums** - Latvija, Kurzeme, Liepājas rajons, Liepāja' and 'Nr 30098'. A secondary navigation bar contains 'Militārais mantojums', 'Specializācija', 'Aktivitātes', 'Karte', 'Stāsti', 'Atsauksmes', and 'Info'. The 'Kontaktinformācija' section lists: 'gids - Juris Rakis', 'Tel.: +371 26369470', 'www: www.karostascietums.lv', 'Invalīdu iela 4', 'Karosta', 'Liepāja, LV-3402, Latvija'. The 'Sertifikāti' section shows a table with columns: 'Sertifikāta veids', 'Sertifikāts', 'Apraksts', 'Sākums', 'Beigas'. The footer contains logos for 'baltic greenbelt', 'Baltic Sea Region Programme 2007-2013', and the European Union flag, along with the text: 'Daļēji finansēts ar Eiropas Savienības (Eiropas reģionālā attīstības fonda un Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta) atbalstu'. Copyright information: '© Lauku ceļotājs, Kalnciema iela 40, Rīga, LV-1046, tel.: 67617600, fakss: 67830041, e-pasts: lauku@celotajs.lv'.

2. Militāro objektu izmantošanas piemēri citās Ziemeļvalstīs. Igaunija

Zemūdene „Lembit”

Vienīgais piemērs un gadījums Baltijā, kur līdz mūsdienām ir saglabāta un apmeklētājiem kā muzeja eksponāts pieejama zemūdene. To uzcēla 1936. gadā Anglijā. Diemžēl Liepājas Karostā esošās zemūdenes tika sagrieztas metāllūžņos un pārkausētas.

1. attēls. Igaunijas kuģniecības muzeja mājas lapa www.meremuuseum.ee (a) un zemūdene „Lembit” (b, foto: N. Smaļinskis)

Serves raga krasta aizsardzības baterijas

1941. g. celtās krasta aizsardzības baterijas (180 mm lielgabali) Irbes jūras šauruma aizsardzībai atrodas Sāmsalas dienviddaļā – Sörve ragā. Daļa no tām ir konservētas un tām blakus ir izvietots informatīvs stends ar vēsturisku fotoattēlu, kas sniedz labu priekšstatu par skatu, kāds tas bija bateriju izmantošanas laikā. Pārējās baterijas (kopā 4) atrodas mežā un nav atjaunotas.

2. attēls. Serves raga krasta aizsardzības baterijas (a) un informācijas stends pie tām (b), a,b – foto: N. Smaļinskis

Lietuva

Žemaitijos kodolraķeŗu bāze

Atrodas Œemaitijos nacionālā parka teritorijā un tās apsaimniekotājs ir nacionālā parka administrācija. Œobrīd minētā bāze ir viens no populārākajiem Œemaitijos nacionālā parka apskates objektiem, īpaŗi – no ārvalstu tūristu puses (minēts arī kā teritorijas „top” objekts populārājā tūrisma ceļvedī *Lonely planet*).

a

b

3. attēls. Raķeŗu bāzes vārti (a) un ieejas biļete (b)

Kopgaļa cietoksnis

Œobrīd – viens no veiksmīgākajiem Œāda tipa militāra objekta – 19. gs. cietokŗņa, kas būvēts Klaipēdas ostas aizsardzībai, - izmantoŗanas piemērs. Cietoksnis ir pilnībā atjaunots un tā teritorijā ir izveidots Jūras muzejs, Lietuvas kuģniecības muzejs, Delfinārijs u.c. objekti. Œobrīd viens no populārākajiem un tūristu skaita ziņā – apmeklētākajiem Rietumlietuvas tūrisma apskates objektiem. Informācija: http://www.muzejai.lt/Klaipeda/juru_muzejus.en.htm.

a

b

4. attēls. Kopgaļa cietokŗņa satelītoto (a, *Google Earth* pamatne) un ieejas skats (b)

Somija, Zviedrija

Suomelinna cietokšņa celtniecība tika uzsākta 18. gs. un tā bija nozīmīgākā Somijas jūras kara flotes (t.sk. zemūdeņu) bāzes vieta. Cietoksnim bijusi liela loma Somijas nozīmīgāko vēsturisko pavērsienu gaitā. Mūsdienās cietoksnis ir populārs Helsinku apkārtnes tūrisma objekts, līdz kuram regulāri kursē ekskursantu kuģīši. Izveidots īpašs apmeklētāju centrs. Cietoksnis iekļauts *UNESCO* pasaules mantojuma sarakstā un informācija par to atrodama atsevišķā mājas lapā www.suomenlinna.fi/.

a

5. attēls. Suomenlinna cietokšņa bastioni (a) un Femores cietokšņa aizsardzības lielgabalu baterijas pozīcijas (b)

Femores cietoksnis atrodas Oxelsundā, Zviedrijā, ~ 100 km dienvidos no valsts galvaspilsētas. Cietoksnis ir unikāls ar to, ka atšķirībā no vairuma krasta aizsardzības bateriju un šāda tipa cietokšņiem, tas tika uzbūvēts t.s. „aukstā kara” laikā (1964. g.) ar mērķi – aizsargāt Zviedrijas krastus no iespējamā padomju karaspēka iebrukuma valsts teritorijā. Dziļi klintīs (450 m pazemes tuneļu sistēma) šeit izkala bunkuru, kas bija kodoltriecina izturīgs un tajā bija paredzēta vieta 70 kareivjiem. Mūsdienās Femores cietoksnis ir populārs tūrisma objekts ar gidētām tūrēm, ekspozīciju, kafejnīcu, viesu namiem tuvējā apkārtnē u.c. pakalpojumiem. Informācija par to atrodama: www.femorefortet.se/.

3. Militāro objektu izmantošanas piemēri Latvijā

Nodaļā analizēti 17 piemēri visā Latvijas teritorijā un visos valsts vēsturiskajos novados un to izmantošanas un apsaimniekošanas tūrisma kontekstā plusi un mīnusi.

Liepājas Karostas cietums

Liepājas Karostas cietums šobrīd ir uzskatāms kā Latvijā labākais ar militāro mantojumu un minēto tematiku saistītais tūrisma produkts, jo:

- Tas ir balstīts uz unikālu vēsturisku resursu – Liepājas Karostu un tās teritorijā esošo cietumu;
- Balstīts uz reāliem un ar šo vietu saistītiem notikumiem, kas tiek attēloti šova veidā, kurā dažādos veidos tiek iesaistīti arī paši apmeklētāji;
- Ir izstrādātas dažādas šova programmas dažādām gaumēm, iespējām, interesēm un vecuma grupām;
- Izbaudot produktu, apmeklētāji iegūst jaunu pieredzi, zināšanas un militārās „kārtības” īpatnības „uz savas ādas”;
- Produkts ir ļoti atraktīvs;
- Produktā radīšanā un šova vadīšanā darbojas profesionāli gidi, kas paši pētījuši Karostas vēsturi, nodrošinot objektīvu un kvalitatīvu informāciju tā norises laikā.

a

b

6. attēls. „Sporta nodarbības” Liepājas Karostas Manēžā (a) un izrāde „Aiz restēm” (b)

Minētais produkts ir aizvien ļoti pieprasīts un tā piedāvājums tiek reklamēts atsevišķā vietnē: www.karostascietums.lv

Rīgas aviācijas muzejs

Vienīgais šāda veida muzejs Latvijā un viens no lielākajiem Eiropā, kur vienkopus savākta militārās aviācijas kolekcija ar > 40 lidmašīnām un helikopteriem, kā arī citiem ar šo jomu saistītiem objektiem. Muzejs atrodas lidostas „Rīga” teritorijā un ir pieejams ikvienam interesentam. Pie objektiem atrodami informatīvie stendi, pieejami gida pakalpojumi. Informācija par to atrodama <http://aviamuseum.org/>.

7. attēls. Rīgas aviācijas muzeja ekspozīcija (a,b)

Irbenes radioteleskops

Padomju laikā kopā ar mūsdienās pamesto Irbenes armijas pilsētiņu darbojās kā slepens pretizlūkošanas centrs, ko izmantoja visa veida informācijas pārtveršanai no satelītpavadoņiem. Radioteleskopa paraboliskās antenas diametrs ir 32 m, augstums ir 47 m, bet metāla konstrukcijas masa - 650 t. Tas ir lielākais šāda veida objekts Ziemeļeiropā un 8. Pasaulē. Mūsdienās radioteleskopā atrodas Ventspils starptautiskais radioastronomijas centrs. Vietējā gida pavadībā tiek piedāvātas ekskursijas pa radioteleskopa kompleksu.

a

b

8. attēls. Irbenes radioteleskopa kopskats (a) un šķīvis (b)

Ziemassvētku kauju piemiņas parks

Vienīgā šāda veida teritorija Latvijā ar kultūrvēsturiska lieguma statusu, kur atjaunoti vairāki 1. Pasaules kara laika objekti, piemēram, Vācu valnis, Mangaļu mājās izveidots vēstures muzejs. Pieejami zinoši gidi, kas ir arī vietējie novadpētnieki. Kā ļoti svarīgs aspekts ir jāatzīmē dažādi organizētie pasākumi, kuru laikā tiek demonstrēti Latviešu strēlnieku kauju (1917. g.) un kara dzīves fragmenti. Šiem pasākumiem ir liela nozīme jaunatnes patriotiskajā audzināšanā.

a

b

9. attēls. 1. Pasaules kara laika norišu imitācija (a, Tērvetes senvēstures muzeja arhīvs) un Latviešu strēlnieki (b, Latvijas Kara muzeja Mangaļu filiāles Ziemassvētku kauju muzeja arhīvs)

Saulkrastu velosipēdu muzejs

Kaut arī muzeja galvenā tematika ir balstīta uz Latvijas velosipēdu ražošanas un izmantošanas vēsturi, ekspozīcija iekļauj arī 5 dažādu armiju un laiku velosipēdus, kas tikuši lietoti Latvijas teritorijā. Piemēram, 1. Pasaules kara cariskās Krievijas armijas velosipēds, Latvijas nacionālās armijas velosipēds, ka arī divi 2. Pasaules kara Vācu armijas velosipēdi un atjaunotās Latvijas armijas (90. gadu) militārais velosipēds *Monark* (Zviedrija).

a

b

10. attēls. Saulkrastu velosipēdu muzeja ekspozīcija (a) un vēsturisks fotomateriāls (b), foto – Saulkrastu velosipēdu muzejs

Sventes militārās tehnikas kolekcija

Vienīgā šāda apjoma, tematikas un eksponātu ziņā privātkolekcija Baltijas valstīs. Tā izveidota atjaunotās Sventes muižas teritorijā un šobrīd pieejama ikvienam interesentam. Eksponāti ir

restaurēti un atjaunoti. Uzskatāms par labu piemēru, kur privātas investīcijas ir ieguldītas militārā mantojuma saglabāšanā un eksponēšanā sabiedrībai.

a

b

11. attēls. Sventes militārās tehnikas kolekcijas tanki (a) un lielgabali (b)

Roberta Rubeņa bataljona muzejs

Šobrīd Ugāles Silmačos vietējā entuziasta – Andreja Ņeizara vadībā top Roberta Rubeņa bataljonam veltīts muzejs. A. Ņeizara pavadībā var doties arī uz nesen atjaunoto Rubeņa bataljona 2. Rotas apmetni un bunkuru, kurā slēpās minētais militārais grupējums (netālu no Usmas dzelzceļa stacijas). Uzskatāms par pozitīvu piemēru, kur vietējie entuziasti un novadpētnieki iegulda lielu darbu savas teritorijas vēstures apzināšanā un popularizēšanā.

a

b

12. attēls. Atjaunotais mežabrāļu bunkurs (a) un Andrejs Ņeizars ar 2. Pasaules kara laika eksponātu rokās (b)

PSRS armijas robežsargu novērošanas torņi

Robežsargu novērošanas torņi padomju laikā bija regulāri izvietoti visā 500 km garā Latvijas jūras krasta garumā. Zemāk attēloti trīs dažādi šādu objektu izmantošanas piemēri:

- Tornis pie Mazirbes jūrskolas ir atjaunots un nokrāsots. Šis gadījums ir uzskatāms par labās prakses piemēru, jo ir viens no nedaudzajiem robežsargu torņiem Latvijā, kas nav pārvērties par bīstamu graustu;

- Tornis pie Mazirbes pludmales ir neapsaimniekots, apmeklējumiem un kāpšanai bīstams, tādēļ uzskatāms par sliktās prakses piemēru;
- Tornis pie Ventspils Dienvidu mola – uz bijušā torņa bāzes ir izveidots jauns, moderns skatu tornis ar ļoti labu skatu un ainavu uz Ventspils ostu un Ventas ieteku jūrā.

a

b

c

13. attēls. Robežsargu tornis pie Mazirbes jūrskolas (a), robežsargu tornis pie Mazirbes pludmales (b), skatu tornis pie Ventspils Dienvidu mola (c)

Daugavgrīvas cietoksnis

Tagadējā Daugavgrīvas cietokšņa vietā pirmos nocietinājumus 1608. gadā poļu-zviedru kara laikā uzbūvēja zviedru armija. Savukārt, 17. gs. četrdesmitajos gados tā šeit uzbūvēja modernu cietoksni ar pieciem bastioniem un diviem vārtiem, kur bija izvietoti 120 lielgabali un mortīras, zaldātu kazarmas, virsnieku dzīvokļi, garnizona baznīca, pārtikas un munīcijas noliktavas. Ziemeļu kara rezultātā 1710. gadā cietoksnis nonāca Krievijas armijas rokās. Arī pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā šeit izvietojās PSRS Jūras Kara flotes vienības. Līdz mūsdienām ir saglabājušies mūri, bastioni, cietokšņa grāvis un neliela daļa no vecās baznīcas. Blakus cietoksnim atrodas bijušā PSRS armijas daļa ar pamestām ēkām un pieminekli karavīriem, kas dienējuši zemūdenēs.

a

b

14. attēls. Daugavgrīvas cietokšņa publiskie apmeklēšanas laiki (a) un viena no pussagruvušajām apbūves formām (b)

Daugavgrīvas cietokšņa kā nozīmīgas vēstures liecības un potenciāla tūrisma objekta gadījumā minami gan plusi, gan mīnusi

Plusi	Mīnusi
<ul style="list-style-type: none"> • Unikālais vēstures piemineklis ir pieejams sabiedrībai un ir noteikti laiki, kad tas ir atvērts ikvienam interesentam; • Tā apmeklējums ir bez maksas; • Cietokšņa atjaunošanas gadījumā tas varētu būt viens no spilgtākajiem šāda tipa militārā mantojuma objektiem Baltijas valstīs. 	<ul style="list-style-type: none"> • Cietokšņa teritorija nav sakopta, unikālās celtnes nav atjaunotas, dažas – pat bīstamas; • Par objektu nav atrodama kvalitatīva informācija ne tā teritorijā, ne arī atsevišķā interneta vietnē; • Tas ir „tukšs” un „neapdzīvots”, kas rada pamestības un nesakoptības sajūtu; • Te nav pieejami gidu pakalpojumi, suvenīri u.c.; • Ir unikāls resurss, bet nav tā eksponējoša tūrisma produkta.

Mangaļsalas fortifikācijas

Fortifikācijas ilgākā laika posmā cēlušas vāciešu, zviedru un krievu armijas. 1912. gadā tika uzsākta vairāku fortu būve Mangaļsalā un Bolderājā, kad uzcēla divus fortus ar 254 mm lielgabaliem, sešus fortus ar 152 mm lielgabaliem un trīs fortus ar 138 mm. Katrā no tiem uzstādīja 2 lielgabalus. Mangaļsalas fortifikācijas sistēma sastāv no vairākām daļām un atrodas samērā plašā teritorijā. Atsevišķas no tām šobrīd ir nepieejamas. Kopumā šis objekts ir jāvērtē kā unikāls, bet tajā pat laikā - nekādā veidā neizmantots un nolaists vēstures piemineklis.

a

b

15. attēls. Mangaļsalas fortu izvietojums informatīvā stenda kartē (a) un informatīvā stenda kopskats (b)

Plusi	Mīnusi
-------	--------

<ul style="list-style-type: none"> • Ceļmalā ir uzstādīts informatīvs stends, kurā ir redzams objektu telpiskais izvietojums, kas var kalpot kā sava veida orientieris to atrašanās dabā; • Dažas no fortifikācijas sistēmas sastāvdaļām (īpaši – bezlapu periodā) ir redzamas no netālu esošā ceļa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Unikālais vēstures piemineklis tomēr ir dabā nezinātājiem grūti atrodams; • Tā apkārtnē un paši objekti nekādā veidā nav labiekārtoti; • Faktiski – forti ir arī apmeklētājiem bīstami; • Par objektiem nav atrodama visaptveroša informācija ne dabā, ne arī interneta vietnēs; • Nav pieejami gidu pakalpojumi; • Atjaunošanas gadījumā tas varētu būt viens no spilgtākajiem šāda tipa objektiem Latvijā; • Šāds unikāls un neizmantots objekts atrodas valsts galvaspilsētā.
--	--

Rumbulas lidlauks

Latvijā ir daudzi lidlauki, kas savulaik tikuši izmantoti PSRS armijas militārajiem mērķiem. Rumbulas lidlauks ir viens no trijiem Rīgas lidlaukiem, kas ticis izmantots gan militārām, gan arī civilām vajdzībām. Šobrīd tā ir daļēji pamesta un degradēta teritorija, kurā stihiski notiek dažādas aktivitātes, piemēram, dragreisi, mācību treniņi ar paraplāniem, mācību braucieni ar neliela izmēra lidmašīnām u.c. Rumbulas lidlauks uzskatāms par nozīmīgu resursu, kas līdz šim brīdim, atrodoties valsts galvaspilsētas teritorijā, nav lietderīgi un pienācīgi izmantots.

a

b

16. attēls. Paraplānistu treniņi Rumbulas lidlaukā (a) un lidlauka skrejceļa kopskats (b)

Daži neizmantotu resursi piemēri

Latvijā šobrīd ir vairāki simti objektu, kurus var uzskatīt par nozīmīgām vai vismaz - interesantām Latvijas vēstures liecībām, bet tajā pat laikā tie ir pamesti, neapsaimniekoti un nekādā veidā tūrisma un novada vēstures izziņas procesā – neizmantoti (sk. tālāk).

a

b

c

d

17. attēls. Skaidrojumu sk. tālāk:

a – Namdaru mājas Aizputes novadā. Ceļmalā novietotas dažādas 2. Pasaules kara laika liecības, kas atrastas saimniecības apkārtnes laukos – lādiņi, mīnas, ķiveres u.c. Interesants, bet šobrīd nepieejams un nereklamēts objekts;

b – Lielirbes krasta robežsardzes postenis. Tā teritorijā saglabājušies pieminekļi u.c. „atribūti”, kas lieliski iederētos vismaz vietēja vai reģionāla mēroga novadpētniecības muzeja ekspozīcijā. Šobrīd tie pamazām iet bojā, laika zoba skarti;

c – Ventspils robežsardzes daļas teritorijā saglabājušies padomju laika un armijas zīmējumi – sava laika liecība, kas līdzīgi kā daudzas citas nekādā veidā šobrīd netiek saglabātas un eksponētas;

d – Bijušā robežsardzes posteņa paliekas Ventspils novadā. Pie šiem paaugstinājumiem robežsargi pārbaudīja tos, kas savulaik iebrauca pierobežas režīma zonā. Iespējams, ka šādi „ekspozāti” nekur vairāk Latvijā nav vairs saglabājušies. Minētais atrodas uz iznīcības robežas un būtu saglabājams kā padomju laika militārā mantojuma objekts.

4. Kritēriji militāro objektu piemērotības tūrismam izvērtēšanai

Šajā nodaļā identificēti 9 būtiskākie kritēriji un izstrādāta vienkārša sistēma – kādā veidā ātri un viegli var novērtēt militāra objekta piemērotību tā iesaistīšanai tūrisma produkta veidošanā.

Kritērijs	Paskaidrojums
Drošība	Būtiskākais un prioritārais kritērijs, lai potenciālais objekts būtu drošs tā apmeklētājiem. Šis ir ļoti relatīvs kritērijs, ko grūti novērtēt, jo tas drīzāk atkarīgs no objekta apmeklētāju interesēm, attieksmes un uzvedības formām. Kā nedroši objekti būtu jāuzskata, piemēram, atvērtas vai viegli pieejamas raķešu šahtas, uz sabrukšanas robežas (vai būvniecības materiālu ieguves nolūkā demontētas) esošas ēkas, sarūsējušas metāla konstrukcijas (torņi) un citi veidojumi, vietas, kur glabātas (vai joprojām ir) cilvēka veselībai bīstamas ķīmiskas vielas, no apdzīvotām vietām tālu esoši objekti, kas ir grūti sasniedzami glābšanas dienestiem. Nedroši objekti un teritorijas, ja nav novērsta to bīstamība, nav izmantojami tūrisma produkta veidošanā. Šis ir jāuzskata par prioritāru kritēriju.
Atrodamība	Objekta atrodamība nezinātājam ir būtisks kritērijs. Atrodamību raksturo apmeklētāju spēja ātri un viegli atrast un arī atpazīt dabā meklēto objektu. Daudzi no militārajiem objektiem ir relatīvi grūti atrodami, jo izvietoti lielākos meža masīvos, tālāk no apdzīvotām teritorijām un lielākas nozīmes ceļiem (taču parasti līdz tiem visbiežāk veda asfaltēti ceļi). Visbiežāk tie ir arī objekti, kas netiek atzīmēti tradicionālajās tūrisma kartēs. Taču zinātājam tie ir labi atpazīstami aerofotogrāfijās, topogrāfiskajās kartēs pēc šiem objektiem raksturīgās kartogrāfiskās leģendas, konfigurācijas u.c. īpatnībām. Vispiemērotākais veids atrodamības veicināšanai ir izvietotas norādes uz ceļu krustojumiem vai vietās, kur tas nepieciešams.
Fiziskā pieejamība	Raksturo objekta pieejamību ar dažādiem transporta līdzekļiem (ceļu kvalitāte, tie nav aizšķērsoti ar barjerām, nav zīmes par objektu kā privātīpašumu vai ceļa zīme „ķieģelis”, kuru aizliegts apmeklēt vai objekts atrodas kāda komercuzņēmuma teritorijā, kamdēļ ir apgrūtināta vai neiespējama tā apskate. Atsevišķās teritorijās vēl joprojām nav novērsts to piesārņojums ar dažādiem ķīmiskiem savienojumiem, kamdēļ tās ir slēgtas teritorijas ar atbilstošiem brīdinājumiem. Tādi objekti nav izmantojami tūrismā.
Labiekārtojums	Izpaužas kā objekta labiekārtojums (ir norāde, izveidotas takas, nopļauta zāle, izvietota informācija, pieejams gids, izveidota ekspozīcija vai pieejami dažāda veida informatīvie u.c. materiāli u.t.t.) vai arī tieši otrādi – kā nelabiekārtots objekts. Objekta labiekārtojums saistīts ar tā apsaimniekošanu, apsaimniekotāja esamību, tā darbības formu un interesēm.
Vietējo esamība	Vietējie gidi, kas var izvadīt pa objektu un sniegt informāciju par to (vēsture, kādreizējais pielietojums, interesanti notikumi, objekta turpmākās attīstības perspektīvas). Gids ir arī tā persona, kura iespēju un kompetenču robežās var nodrošināt objekta apmeklētāju drošību, neļaujot tiem

	apmeklēt potenciāli bīstamas vietas un objektus, virzot tos pa konkrētiem maršrutiem. Taču gida svarīgākā funkcija ir aktuālas, patiesas, atraktīvas un objektīvas informācijas sniegšana par konkrēto vietu.
Unikalitāte	Objekta unikalitāte (vienīgais šāda veida objekts, izmēros liels, savdabīga forma, īpatnējs, pēc darbības veida neparasts) konkrētā reģionā, valstī, plašākā ģeogrāfiskā reģionā, Pasaulē. Piemēram, Irbenes radioteleskopam Pasaulē ir atrodami tikai astoņi analogi, tādēļ tas uzskatāms par Eiropas un pat Pasaules mērogā nozīmīgu vai unikālu celtni. Neapšaubāmi, unikāls bija arī pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados uzspidzinātais Skrundas lokators.
Vēsturiskā vērtība	Objekts ir saistīts ar konkrētiem vēsturiskiem notikumiem, kuriem ir bijusi svarīga loma konkrētā novada vai valsts vēsturē. Tās var būt krasta baterijas, kādreizējās militārās fortifikācijas u.c. Objekta vēsturiskā vērtība ir saistīta arī ar tā vecumu, izcelsmi, laikiem, ko konkrētais objekts ir „pārdzīvojis”. Piemēram, Liepājas Karostā ir „valdījušas” piecas dažādas „varas”, kas kopā ar šī objekta izcelsmi padara to par unikālu Eiropas un varbūt pat – Pasaules mērogā.
Ainaviskums	Objektam piemīt ainaviska vērtība, tas ir apsaimniekots, kopts, labi iekļaujas apkārtnes ainavā. Parasti lielākā daļa militārie objekti ir ainavu (dabas, pilsētvidi) degradējoši. Taču arī šādai „industriālai ainavai” piemīt zināms šarms.
Informācijas pieejamība	Par objektu publiskā vidē ir pieejama informācija (vēsturiskā, mūsdienīgu, par tā kādreizējo pielietojumu). Parasti militārie objekti visos laikos ir bijuši īpaši slepeni, tādēļ līdz mūsdienām par tiem ir saglabājusies relatīvi maz informācijas. Nereti cilvēki vēl joprojām nevēlas dalīties informācijā arī par padomju laika slepenajiem militārajiem objektiem. Vēl grūtāk ir atrast atbilstošus fotomateriālus par minēto tematiku.

Augstāk minētie kritēriji lielā mērā ir uzskatāmi par subjektīviem, taču to kopējā kopsomma ir zināms objekta novērtējuma un piemērotības rādītājs, tādēļ tālāk attēlota vienkārša sistēma, pēc kuras var izvērtēt militārā objekta piemērotību turpmāko tūrisma aktivitāšu organizēšanas kontekstā.

Kritērijs	Atbilžu varianti	Balles
Drošība	Drošs	1
	Redzama apdraudējuma nav Nedrošs	0 Ja nedrošs, tālāk netiek vērtēts
Atrodamība	Viegli atrodams	1
	Grūti atrodams	0
Fiziskā pieejamība	Viegli pieejams	1
	Grūti pieejams	0
Labiekārtojums	Labiekārtots	1
	Nelabiekārtots	0
Vietējo gidu esamība	Ir gids	1

	Nav gidu	0
Unikalitāte	Unikāls	1
	Nav uzskatāms par unikālu	0
Vēsturiskā vērtība	Ir	1
	Nav	0
Ainaviskums	Ainavisks	1
	Ainavu degradējošs	0
Informācijas pieejamība	Ir pieejama	1
	Grūti vai nav pieejama	0

Ja vērtēšanas procesā tiek savākti vismaz puse no punktiem (4 punkti) un objekts tiek atzīts par relatīvi drošu, to var uzskatīt par potenciālu tūrisma resursu. Tālākajā posmā vēlams objektu iespēju robežās apsaimniekot (savākt atkritumus, stiklus, bīstamus priekšmetus), izvietot norādi, piedāvāt gidu pakalpojumus, kā arī vākt informāciju par tā vēsturi un saistītajiem notikumiem.

Konkrētu piemēru izvērtējums:

Kritērijs	Varianti	Irbenes radioteleskops	Mangaļsalas fortifikācijas	Knīpupji (raķešu remontbāze)
Drošība	Drošs	1	1	1
	Redzama apdr.nav	0	0	0?
	Nedrošs	-	-	- ?
Atrodamība	Viegli atrodams	1	1	1
	Grūti atrodams	0	0	0
Fiziskā pieejamība	Viegli pieejams	1	1	1
	Grūti pieejams	0	0	0
Labiekārtojums	Labiekārtots	1	1	1
	Nelabiekārtots	0	0	0
Vietējo gidu esamība	Ir gids	1	1	1
	Nav gida	0	0	0
Unikalitāte	Unikāls	1	1	1
	Nav unikāls	0	0	0
Vēsturiskā vērtība	Ir	1	1	1
	Nav	0	0	0
Ainaviskums	Ainavisks	1	1	1
	Ainavu degradējošs	0	0	0
Informācijas pieejamība	Ir pieejama vai iegūstama	1	1	1
	Nav pieejama	0	0	0
		9 punkti	4 punkti	2 punkti

Irbenes radioteleskops jau šobrīd tiek izmantots, kā arī piedāvāts kā viens no PSRS militārā mantojuma apskates objektiem, kas tika pārņemts relatīvi labā stāvoklī un mūsdienās ir atjaunota arī tā funkcionalitāte. Izvērtējot pēc šīs sistēmas, tas iegūst maksimālo punktu skaitu, kas ir ļoti rets gadījums šāda tipa objektiem.

Mangaļsalas fortifikācijas sistēma ir viens no nozīmīgākajiem 19. – 20. gs militārā mantojuma piemēriem, savā ziņā unikāls, taču nekādā veidā līdz šim tūrismā neizmantots (arī neapsaimniekots) objekts. Taču tas iegūvis pusi no iespējamā punktu skaita, tādēļ veicot minimālus labiekārtojuma un sakopšanas darbus, to (precīzāk – tā atsevišķas daļas) ir iespējams to eksponēt kā tūrisma objektu.

Zemāk attēlā redzamā objekta (Knīpupji) drošību ir grūti novērtēt un tas ir ļoti subjektīvs process. Ja objekts tiek aplūkots no blakus esošā ceļa vai betonētajiem laukumiem (distances vērošana), tā apskate ir droša. Savukārt, pārvietošanās tā iekšienē vai pa betona kupolu augšējo daļu saistīta ar risku veselībai vai pat dzīvībai. Tātad, svarīgs ir arī apskates formāts. Arī ainaviskais aspekts ir diskutējama lieta: no vienas puses tas ir degradēts grausts, no otras – šī „ainava” pārsteidz ar saviem izmēriem un „industriālo” pieskaņu. Drošību var uzlabot uzliekot attiecīgus norobežojumus, informatīvas zīmes, nodrošinot gidu pakalpojumus. Minētais objekts ir iegūvis tikai 2 punktus, tādēļ tā izmantošana tūrismā ir iespējama tikai veicot iepriekšēju pasākumu kompleksu esošās situācijas uzlabošanai.

18. attēls. Knīpupju raķešu bāzes daļēji nojauktie angāri
Apsaimniekotājs!!!

5. Esošie un potenciālie militārie objekti Latvijā

Šajā nodaļā ir uzskaitīti jau esoši, kā arī saskaņā ar 3. nodaļā izstrādātajiem militāro objektu vērtēšanas piemērotību tūrismā kritēriju sistēmu, - nominēti potenciālie Latvijas militārā mantojuma objekti, kas nākotnē varētu būt potenciāli tūrisma objekti.

KURZEME	Potenc.	Esošs/ topošs
1. Bijusī prožektora novietne pie Kolkas	Potenc.	
2. Mazirbes Jūrskola	Potenc.	
3. Olmaņu krasta aizsardzības baterijas (Krasnoflotska)	Potenc.	
4. Irbenes radioteleskops		Esošs
5. Leitnanta Roberta Rubeņa bataljona muzejs		Topošs
6. Ovišu – Ventspils tanku ceļš	Potenc.	
7. Cirpstenes Zenītraķešu bāze	Potenc.	
8. 46. krasta aizsardzības baterija	Potenc.	
9. Jūrkalnes krasta aizsardzības baterija	Potenc.	
10. Akmeņraga bāka		Esošs
11. Liepājas Ziemeļu forti		Esošs
12. Liepājas Karostas komplekss un Karostas cietums		Esošs
13. Liepājas 23. krasta aizsardzības baterija	Potenc.	
14. Liepājas 3. krasta aizsardzības baterija	Potenc.	
15. Liepājas fortifikāciju sistēma	Potenc.	
16. Papes aviācijas poligons	Potenc.	
17. Plāņciema raķešu bāze	Potenc.	
18. Vaiņodes lidlauks		Esošs
19. Durbes hidroplānu bāzes vieta	Potenc.	
20. Upīškalns	Potenc.	
21. Skrundas armijas pilsētiņa (no ārpuses)	Potenc.	

22. Tukuma lidlauks	Potenc.	
23. Zantes Kurzemes cietokšņa muzejs		Esošs
24. Zvārdes poligons	Potenc.	
25. Niedru līja Jaunpilī		Esošs
26. Ventspils pils		Esošs
27. Ēvalda Pūpola piedāvājums		Topošs
ZEMGALE/SĒLIJA		
28. Īles bunkurs		Esošs
29. Dobeles tanku poligons	Potenc.	
30. Ložmetējkalns		Esošs
31. Dzots Lielupes grīvā	Potenc.	
32. Dzoti Ķeguma HES krastā	Potenc.	
33. Bauskas pils		Esošs
34. Bauskas kalējs		Esošs
35. Militārās tehnikas muzejs Sventē		Esošs
VIDZEME		
36. Saulkrastu velosipēdu muzejs		Esošs
37. Dakotas kafejnīca Ciemupē		Esošs
38. Doles salas lielgabali		Esošs
39. Nāves sala	Potenc.	
40. Līgatnes bunkurs		Esošs
41. Mores kauju piemiņas parks		Esošs
42. Mores muzejs		Esošs
43. Zeltiņu kodolraķešu bāze		Esošs
44. Zemnīca Kalsnavā		Esošs
45. Godesverdera		Esošs

46. Mārcienas raķešu bāze	Potenc.	
RĪGA UN APKĀRTNE		
47. Komētforts	Potenc.	
48. Daugavgrīvas cietoksnis	Potenc.	
49. Spilves lidlauks, Bolderājas ceļš	Potenc.	
50. Latvijas Kara muzejs		Esošs
51. Aviācijas muzejs		Esošs
52. Skultes lidmašīna	Potenc.	
53. Mangaļsalas fortifikācijas	Potenc.	
54. Daugavgrīvas pils drupas	Potenc.	
55. Bābeliša spēkstacija	Potenc.	
56. Rumbulas lidlauks	Potenc.	
LATGALE		
57. Litenes memoriāls		Esošs
58. Zviedru skanstis pie Skanstupītes	Potenc.	
59. 2. Pasaules kara ekspozīcija Aglonā		Esošs
60. Daugavpils cietoksnis		Esošs
61. Ludzas militārā kolekcija		Esošs
62. Rāznas militārā kolekcija		Esošs
63. Krustpils pils		

6. Vēsturisko materiālu un informācijas izmantošanas aspekti

Būtiska loma militāro objektu eksponēšanai tūrismā ir aktuāla, pārbaudīta un kvalitatīva informācija. Diemžēl - militārie objekti allaž ir bijuši īpaši slepeni veidojumi, par kuriem parasti informācija ir tikusi slēpta un tās atjaunošana mūsdienās ir ļoti sarežģīts, darbietilpīgs vai pat vairs neiespējams process.

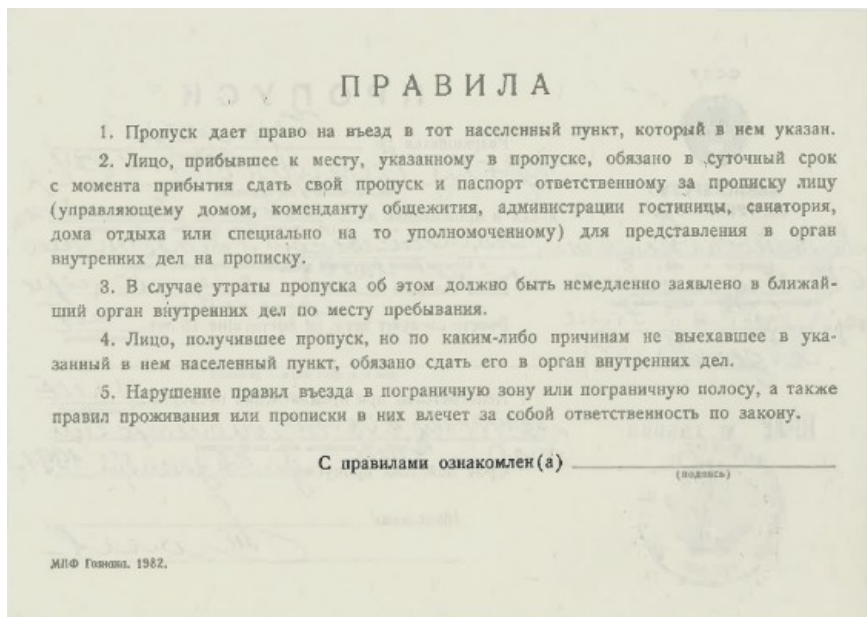
Par daudziem objektiem informācija ir meklējama vienīgi arhīvos, kas arī ne vienmēr ir brīvi pieejami, taču par padomju laika objektiem vēl ir iespējams pierakstīt aculiecinieku stāstus. Ar to saistīta zināma problemātika, jo cilvēki arī 20 gadus pēc Latvijas neatkarības atgūšanas ne labprāt dalās informācijā par šajos objektos notikušo, jo savulaik parakstījušies par tās neizpaušanu. Vairums no tiem, kas ir dienējuši vai piedalījušies šo objektu būvniecībā – nedzīvo Latvijā. Arī vēsturiski fotomateriāli par šiem objektiem ir ļoti grūti pieejami, jo atrašanās ar fotokameru pat pierobežas režīma zonā (nerunājot nemaz par konkrētu militāru objektu fotografēšanu) varēja tikt klasificēta kā noziegums. Tādēļ svarīgi ir jau šodien (nevis – kaut kad vēlāk) pierakstīt aculiecinieku stāstus un digitalizēt esošos foto materiālus, citus dokumentus (piemēram, tos, kas saistīti ar pierobežas režīma zonu – sk. attēlu zemāk), kas jau pēc relatīvi īsa laika var būt nepieejami un vēsturei zuduši.

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
Латвийская Республика
Служба Внутренних Дел
председатель Г. Ким
20 декабря 1990 г.

ПРОПУСК
Разрешается гр. Кермкер
Эдуард Вайталович 1974 г.
виз. отчество и год рождения)
въезд и проживание в поселение Александрово
(указывается только название города, селения
и в состав какой республики, края, области этот пункт въезда)
и в состав какой республики, края, области этот пункт въезда)
Цель поездки по служебным
Вместе следуют дети, не достигшие 16 лет нет
(указывается
имя и возраст каждого ребенка)
Действителен при предъявлении паспорта XI-МБ
(указывается
№ 729944 виза 2.03.1990, Таможенный
РОВР от Ким
Срок действия пропуска до 20 декабря 1991 г.
Начальник Ким

III-AP № 156668
М. П.

а

b

19. attēls. Atļauja iebraukšanai pierobežas režīma zonā, kas izdota 1990. gada 22. decembrī.

Atļaujas priekšpuse (a) un aizmugure (b)

20. attēls. Padomju armijas iznīcinātāji Tukuma lidlaukā – savā ziņā unikāls foto.

Avots: Tukuma muzejs

a

b

21. attēls. Olmaņu (Krasnoflotskas) krasta aizsardzības baterija. Mūsdienu (a) un pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu (b, Baibas Šuvcānes arhīvs) foto

7. Militārā tūrisma maršruta veidošanas piemērs

Zemāk izveidots maršruta – potenciāla tūrisma produkta apraksta piemērs Kurzemes vēsturiskajā novadā, kas ir ar militārajiem objektiem bagātākais Latvijas novads.

KURZEMES MILITĀRĀ MATNOJUMA UN DABAS TŪRE

Autotūrisma maršruts apvienojumā ar pārgājienu un velomaršrutiem

Maršruta galvenie pieturas punkti: **Rīga – Dobeles – Īle – Zvārde – Saldus – Skrunda – Vaiņode – Liepāja – Ziemeļi – Ventspils - Irbene – Tukums – Rīga, 4 dienas, > 700 km**

Maršruts ir domāts. Atbildība/. Telefoni. Km Objekti jāatrod pašiem

1. diena Rīga – Dobeles – Saldus 130 km

Skultes lidmašīna - Skultes ciemā saglabājies reta tipa piemineklis – padomju laika reaktīvais bumbvedējs (IL – 28), kas it kā varējies nest arī spārnotās raķetes. Lidmašīna novietota uz trīs betona postamentiem.

Pa ceļam apskatāms un kājām izstaigājams Beberbeķu dabas parks, kas veidots g.k. Rīgas „zaļās zonas” aizsardzībai. Tā lielāko daļu aizņem ar priežu silu un mētrāju apaugušas kāpas, bet tā dienviddaļā atrodas Beberbeķu ezers. Ezera apkārtnē ir labiekārtota.

Ziemassvētku kaujas piemiņas parks - vērts uzkāpt atjaunotajā Ložmetējkalna skatu tornī, no kura redzams Maztīreļa purvs ar bijušo vācu šaursliežu dzelzceļa līniju, kas to šķērso ziemeļu - dienvidu virzienā (dabā iezīmējas kā lielāku koku rinda purvā). Ložmetējkalna, Tīreļpurva un Mangaļu māju apkārtnē ir saglabājušās Baltijas mērogam unikālas liecības par I pasaules kara fortifikācijas būvēm un šajā vietā notikušajām Ziemassvētku kaujām. Mangaļos var apskatīt kaujām veltītu ekspozīciju, t.s. "Vācu valni" u.c. Pa teritoriju izvadā zinoši gidi. Parkā notiek arī tematiski un izglītojoši pasākumi.

Dobeles tanku poligons un Gardene - Dienvidos no Gardenes padomju laikā atradās viens no lielākajiem Baltijas kara apgabala tanku poligoniem. Mūsdienās lielākā daļa poligona ir neapsaimniekota un aizaugoša teritorija, kurā saglabājušies atsevišķi ēku fragmenti vai drupas u.c. poligoniem raksturīgie elementi. No Dobeles – Annenieku ceļa uz poligonu atdalās betonēts armijas ceļš, kas ir lietojams arī mūsdienās. Interesanta ir arī Gardenes apbūve – ēkas un to plānojums. Gardenē tajā laikā dzīvoja padomju armijas karavīri un to ģimenes.

Īles partizānu bunkurs - 1948. gada oktobrī pret padomju varu noskaņotie nacionālie partizāni Īles mežos izveidoja 9 x 6 m lielu bunkuru, lai cīnītos pret pastāvošo iekārtu un ideoloģiju. Piecus mēnešus vēlāk Valsts drošības komiteja devās uzbrukumā minētajam bunkuram kā rezultātā

pēc piecu stundu ilgas cīņas 15 partizāni gāja bojā, bet 9 saņēma gūstā. Lai atcerētos šo vēstures notikumu, Īles bunkurs ir atjaunots un brīvi pieejams ikvienam interesentam.

Zvārdes poligons - Savā ziņā unikālo vairāk kā 24 400 ha lielo teritoriju padomju armija izmantoja kā kara aviācijas mācību mērķu poligonu. Poligona vēsture iesākās ar 1951. g. un, lai nodrošinātu teritorijas izmantošanu šādam mērķim - tajā likvidēja četrus kolhozus, slēdza ceļus, pārvietoja vairākus simtus zemnieku saimniecības un viensētas. Civilo personu kustību Zvārdes poligonā daļēji atjaunoja tikai 1993. g., kad izbūvēja vairākus jaunus ceļus. Ja gribas iegūt visaptverošu skatu un bijušā poligona mežu masīviem, jākāpj t.s. „Virsnieku kurgānā” – mākslīgi veidotā augstā paugurā, no kura armijas manevrus koordinēja komandieri. Nav ieteicams doties „bezceļu” pārgājienos!

Zvārdes poligons atrodas dabas parka „Zvārdes meži” teritorijā. Plašie mežu masīvi, to daudzveidība (boreālie meži, melnālņu staignāji u.c.) un militārās teritorijas statuss bija viens no iemesliem, kādēļ Zvārdes meži ir ļoti nozīmīga daudzveidīgu retu un aizsargājamo putnu sugu dzīves, vairošanās un barošanās vieta. Vērts apskatīt arī atsevišķus kultūrvēstures objektus, kas saglabājušies poligonā pēc aviācijas uzlidojumiem. Apmeklējot teritoriju, ieteicams pārvietoties pa vispārējās lietošanas ceļiem.

2. diena Saldus - Liepāja 140 km

Skrundas armijas pilsētiņa – šobrīd nepieejams un apsargāts objekts, taču to vērts pieminēt, jo šeit atradās slavenais Skrundas lokators, kuru uzspridzināja pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

Teritorija ziemeļrietumos un rietumos no Skrundas – t.s. **Skrundas dīķi**, kas ir nozīmīga ūdensputnu atpūtas vieta migrāciju laikā, kā arī ligzdošanas vieta. Dīķos ligzdo ziemeļu gulbji, bet kā barošanās vietu iecienījuši jūras ērgļi u.c. piekūnveidīgo un tārtiņveidīgo putnu sugas. Potenciāla putnu vērošanas vieta, lai gan nav labiekārtota šādam nolūkam. Dīķus var redzēt arī no Rīgas – Liepājas autoceļa.

Pa ceļam uz Vaiņodi apskatāms **Embūtes dabas parks**. Ainaviska teritorija Embūtes pauguraines daļā, kas veidota Embūtes ainavas, biotopu un sugu aizsardzībai. Embūtes senlejas ekotūrisma taka un Embūtes dabas parka meža taka (tikai gida pavadībā) iepazīstina ar ledāja veidoto Embūtes pauguraini, gravām (gravas un nogāžu meži – aizsargājami biotopi) un nozīmīgiem dabas un kultūras pieminekļiem – Embūtes pilskalnu, muižas, pils un baznīcas drupām, Kuršu virsaiša Induļa nāves vietu, Joda dambi, pļavām, skatu torni u.c. Apkārtnē izveidoti šobrīd nemarķēti velomaršruti.

Vaiņodes kara lidlauks - Vaiņodes lidlauks savulaik bija viens no Padomju armijas lielākajiem militārajiem lidlaukiem Baltijas valstīs. Taču vēl pirms tam - Latvijas brīvvalsts laikā te bija bāzējās pirmie Latvijas dirižabļi. Dirižabļu angāri tika nojaukti un pārvietoti uz Rīgu, kuros mūsdienās atrodas Rīgas Centrāltirgus. No Vaiņodes lidlauka pacēlās arī vieni no pirmajiem Latvijas planieriem. Padomju laikā lidlaukā atradās 27. Pretgaisa aizsardzības un 54. Aviācijas iznīcinātāju pulks, kurā bāzējās 38 iznīcinātāji SU – 27 „Flanker”. Pēc Latvijas brīvvalsts

atjaunošanas Vaiņodes lidlauks daļēji tika nojaukts un lielās dzelzsbetona plātnes, kas klāja skrejceļus un pārējo lidlauka teritoriju tika izmantotas Liepājas ostas labiekārtošanā. Vēl šodien lidlaukā ir saglabājušies ap 16 angāri, un daļa (1800 m) no 2500 m garā lidmašīnu skrejceļa. Ikviens interesents plašāku informāciju par minēto tēmu var iegūt Vaiņodes novadpētniecības muzejā.

Liepāja. Karostas cietuma apmeklējums. Karostas cietumu nevajag aprakstīt. Tas ir jāpiedzīvo un arī jāizdzīvo! Un tāda iespēja ikvienam tiek piedāvāta. Šobrīd Latvijā labākais militārā mantojuma tūrisma produkta piemērs, no kā var mācīties ikviens.

Vakarā: Pārgājiens ar kājām no Liepājas Ziemeļu mola līdz Ziemeļu fortiem (vienā virzienā – 4,5 km) – sk. nākamās trīs objektus.

Liepājas 3. Krasta aizsardzības baterija - viena no Latvijas vizuāli izteiktākajām krasta aizsardzības baterijām. Kādēļ? Tās pozīcijas un atsevišķie elementi ir vai nu pilnībā vai daļēji ieskaloti jūrā, radot Latvijas jūras krastam neparastas ainavas. Sevišķi iespaidīgas tās ir vētru laikā. Diemžēl, bet šis vēstures piemineklis ir pakļauts dabas spēku varenajām norisēm. Baterija redzama arī no Liepājas Ziemeļu mola. Vērts doties nelielā pārgājienā gar jūru uz 4 km attāļajiem Ziemeļu fortiem, kur pa ceļam ir apskatāma arī 23. Krasta aizsardzības baterijas pozīcijas.

Liepājas 23. Krasta aizsardzības baterija - šo bateriju visvieglāk atrast ir ejot gar jūras krastu, jo viena no četrām tās pozīcijām atrodas liedagā – jūras viļņu noskalota. Pārējās pozīcijas, tālmēra tornis un citi elementi atrodas netālu no jūras krasta – priežu mežā. Baterija celta pagājušā gadsimta četrdesmitajos gados. No šīs krasta baterijas jau redzami Ziemeļu forti

Ziemeļu forti, kas atrodas pašā Baltijas jūras krastā (daļēji noskaloti) ir tikai neliela, bet ļoti iespaidīga daļa no unikālās Liepājas fortifikācijas sistēmas, kas pilsētu apjož visā perimetrā. Fortu pazemes bunkuri veidoti divos stāvos un tos vērts izstaigāt zinošā Karostas gida pavadībā (organizētas ekskursijas no Karostas cietuma). Blakus fortiem atrodas auto stāvlaukums. Esot Ziemeļu fortos, vērts nostaigāt ap 4 km garo jūras krasta posmu līdz Liepājas Ziemeļu molam, kur jūras krastā un jūrā ir redzamas divas krasta aizsardzības baterijas ar ļoti iespaidīgiem skatiem.

Austrumos no Liepājas atrodas **Liepājas ezers** - Seklais un aizaugošais (aizaugums ap 40 %) Liepājas ezers ir viens no nozīmīgākajiem Baltijas jūras piekrastes ligzdojošo un migrējošo putnu (atpūtas, barošanās vieta) ezeriem, kurā konstatētas > 100 putnu sugas. Tas ir arī ne mazāk nozīmīga daudzu iesāļiem biotopiem raksturīgu augu sugu dzīves vieta. Liepājas ezera ziemeļaustrumu krastā – Vītiņu pļavās palieņu pļavu apsaimniekošanas nolūkos ir izlaisti dzīvei savvaļā pielāgotie mājlopi, izveidots skatu tornis, kas pieejams iepriekš piesakoties gida pavadībā. Interesantus skatu punktus un ainavas, kā arī ceļojuma iespaidus var gūt, izstaigājot vai ar velosipēdu izbraukājot (ekstrēmi, sevišķi vasarā!) dambju sistēmu, kas atrodas ezera dienvidrietumu daļā. Ezera apkārtnē atrodas unikālās **Liepājas fortifikācijas sistēmas atliekas**.

3. diena Liepāja - Ventspils 120 km

Velomaršruts pa Liepāju. Maršruta gaita: Ūdenslīdēju mācību centrs – Jūras virsnieku saietas nams – Ziemeļu mols – Ziemeļu forti (ja nav īstenots pirms tam minētais kājnieku maršruts) – Cietokšņa kanāls – Lunete ar skatu uz Tosmares ezeru - Vidusforts – Jūras kara flotes zemūdeņu bāze – Manēža – Karostas kanāls - Kalpaka tilts.

Ziemupes zenītraķešu bāze - Ziemupes 158. zenītraķešu bāzes vietā saglabājušās dažas ēkas, raķešu novietnes un dzīvojamā ēka. Objekts netiek izmantots, teritorija pamesta un degradēta. To var lieliski pārskatīt no blakus esošā zemes ceļa. Teritorija atrodas Ziemupes dabas liegumā.

Ziemupes dabas liegums atrodas Baltijas jūras piekrastē un tā izveides mērķis – aizsargāt daudzveidīgos piekrastes biotopus. Šeit atrodas „izcilas” pelēkās kāpas, dažādi meža biotopi, piemēram, Latvijā retais grīnis un daudzveidīgs aizsargājamo augu un dzīvnieku sugu klāts. Teritorijā atrodas arī Akmensraga bāka un vairākas tūristu mītnes, piemēram, kempings "Laikas", kas ir konkursa "Sējējs" laureāts. Netālu no Ziemupes centra, jūras krastā ir izveidota labiekārtota autostāvieta ar izglītojošiem informācijas stendiem.

Šautuve - Skujnieku šautuve tikusi izmantota vasaras sporta nodarbību vajadzībām, šaušanas apmācībām un treniņiem. Ir atrodama informācija, ka arī mūsdienās šautuve brīžiem tiek izmantota militārām vajadzībām. Teritorijā saglabājusies 1982. gadā celtā vadības ēka ar uzrakstiem krievu valodā "*Слава КПСС*" (Slava Padomju Savienības Komunistiskajai partijai). Kur vēl šādus uzrakstus "brīvā dabā" ir iespējams redzēt?

Cirpstenes Zenītraķešu bāze - kādreiz bijis nozīmīgs krasta apsardzes militārais objekts. Vizuāli interesanta un iespaidīga teritorija jūras krasta tuvumā, diemžēl nepietiekamas apsaimniekošanas dēļ - piesārņota un nesakopta. Tai iepretim paralēli jūras krastam aiz priekškāpas atrodas zenītraķešu palaišanas laukumi, kurus savieno betonēts ceļš. Šāds militārs veidojums pašā jūras krastā Latvijā ir vienīgais. Ziemeļos no kompleksa (Ventspils dienvidos) atrodas bijušās krasta baterijas.

4. diena Ventspils – Tukums - Rīga 160 km

Velomaršruts pa Ventspili. Maršruta gaita: Jūrmalas parks – Bij. PSRS armijas krasta baterijas ar viziera torni – Zenītraķešu brigāde un bijusī bāze – armijas krasta ceļš – Ventspils lidosta (bijušais PSRS aerodroms) – Lemberga hūte – robežsargu, sakarnieku un zenītraķešu štāba armijas pilsētiņa – bijušais kara hospitālis – Jūrmalas parks

Irbenes radioteleskops – kādreiz izmantots pretizlūkošnas vajadzībām. Irbene ietver dažādu militāro daļu un objektu kompleksu, t.sk. arī šobrīd pamesto armijas pilsētiņu. Radioteleskopu mūsdienās apsaimnieko Latvijas Republikas ZA Radioastronomijas centrs un tas kalpo zinātniskās izpētes mērķiem. Ir iespējama objekta apskate gida pavadībā.

Leitnanta Roberta Rubeņa bataljona muzejs - Ugāles Silmačos ir izveidots neliels muzejs. Kopā ar tā izveidotāju Andreju Ņeizeru var doties ekskursijā uz atjaunoto Rubeņa bataljona 2. Rotas apmetni, bunkuru un minētā militārā grupējuma cīņu vietām.

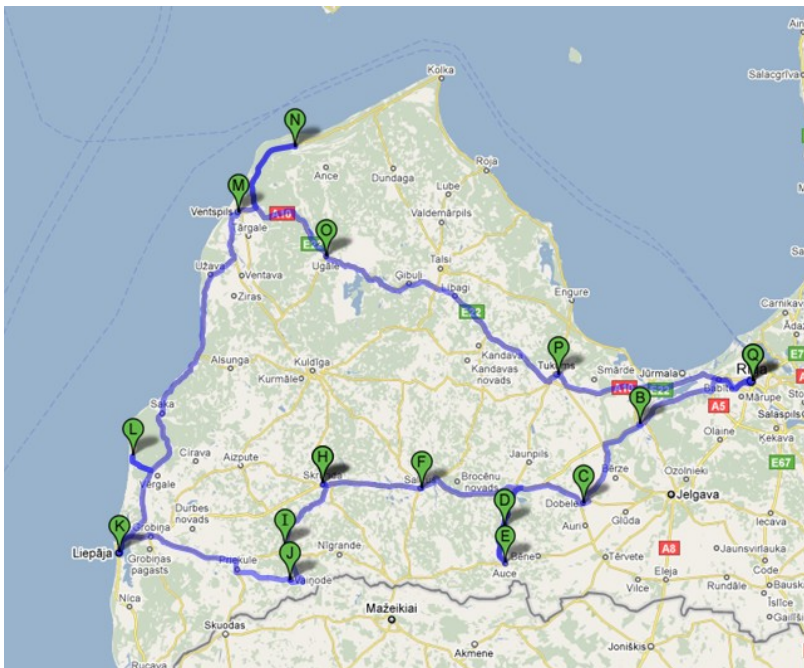

Turpmākajā ceļa posmā ir vērts iegriezties Abavas senlejas dabas parkā. Abavas senlejas posms no Kandavas līdz tās ietekai Ventā ir ainaviskā un reljefa ziņā izteiksmīgākais upes ielejas posms Kurzemes novadā. Abavas ielejas dziļums sasniedz 30 – 40 m, platums – līdz pat 300 un vairāk metriem. Teritorija izceļas ne tikai ar lielu bioloģisko (> 800 augu sugu) un biotopu daudzveidību, dabas pieminekļiem – avotiem, ūdenkritumiem, iežu atsegumiem, dižakmeņiem, bet arī ar daudzajiem kultūrvēstures pieminekļiem – pilskalniem, baznīcām, senkapiem, kultūrainavu, kā arī mazpilsētām – Kandavu un Sabili, kuru centri ir pilsētībūvniecības pieminekļi. Sabiles Vīnakaļns un Pedvāles mākslas brīvdabas muzejs ir ļoti populāri tūrisma objekti. Kultūras vērtību aizsardzības nolūkos izveidota kultūrvēsturiskā teritorija „Abavas ieleja”. Lai „uzturētu” ielejas ainavu, Drubazās un Tēvkalnos „saimnieko” dzīvei savvaļā pielāgotie mājlopi. Tūristiem izveidotas dabas takas, bet Abava ir populārākā Kurzemes ūdenstūristu upe.

Tukuma lidlauks - viena no mūsdienās „teiksmām” visapvītākā Padomju armijas teritorija. Padomju laikā šeit atradās rezerves aviācijas lidlauks, kodolieroču noliktavas (... 50 km attālumā no valsts galvaspilsētas), kas bija nomaskētas zem diviem ar zemi apbērtiem un veģetāciju apaudzētiem betona angāriem. Publiskajā vidē ir atrodamas ziņas, ka noliktavās ir glabājusies 430 kg smaga termiskā kodolbumba RX – 24 un 1030 kg smagā RX – 26 koldolbumba ar dažāda tipa kodollādiņiem, kā arī ar kodollādiņiem aprīkotās gaiss – zeme tipa raķetes. Kas gan būtu palicis pāri no Rīgas un valsts (Baltijas valstīm? Ziemeļeiropas?), ja šeit būtu noticis kāds negadījums? Šobrīd lidlauks ir slēgta teritorija. Augusta beigās te notiek aviācijas svētki.

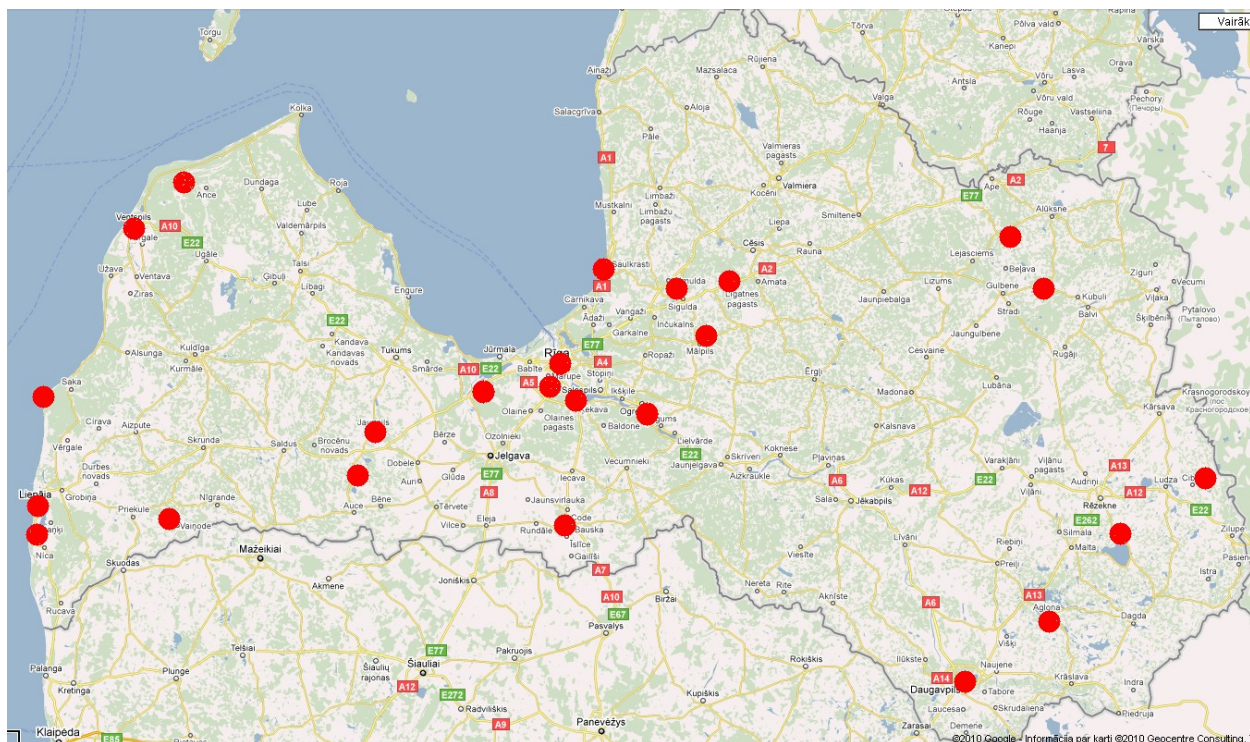
Ar šo simbolu atzīmēta **NATURA 2000** teritorija (arī īpaši aizsargājama dabas teritorija). NATURA 2000 teritorijas ir Eiropas Savienības valstu radīts īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT) tīkls, kas Latvijā veidots uz jau esošo ĪADT bāzes ar mērķi aizsargāt Eiropā retas un apdraudētas augu un dzīvnieku sugas un to dzīves vietas (biotopus). Šobrīd Latvijā ir 337 NATURA 2000 teritorijas

22. attēls. Ģeneralizēta maršruta pārskata karte (*Google com* pamatne):

8. Karte: Militārā tūrisma objekti Latvijā

Lai apjaustu šobrīd esošā militārā tūrisma piedāvājuma Latvijā telpisko izvietojumu, šajā nodaļā iekļauta pārskata karte, kurā atļikti Vadlīniju 4. nodaļā nominētie objekti. Kā redzams kartē, tie pārsvārā koncentrējušies pierīgā un Latvijas rietumu un austrumu pierobežā, kas arī sakrīt ar savulaik stratēģiski nozīmīgām militārām teritorijām.

23. attēls. Militārā tūrisma objektu pārskata karte (kartes pamatne: Google com)

9. Ar militāro mantojumu saistītas interneta vietnes un izmantotie avoti

<http://aviamuseum.org/> - Latvijas aviācijas muzejs;
www.diggers.lv – Latvijas digeri;
www.grauzti.lv – pamestās industriālās vietas un militārie objekti;
www.i-mantojums.lv/ - Latvijas industriālais mantojums;
www.industreality.lv/ - militārie un industriālie objekti;
www.karostascietums.lv – Liepājas Karostas cietuma šovs;
www.mantojums.lv – Latvijas kultūras pieminekļu datu bāze;
www.melkon.lv – Krasta artilērijas un militārā vēsture;
www.meremuuseum.ee – Igaunijas jūras muzejs;
www.muzejai.lt/Klaipeda/juru_muzejus.en.htm - Klaipēdas jūras muzejs;
www.ostrog.lv – militārā mantojuma pētniecība;
www.necton.lv – Ufoloģija un kriptofizika;
www.suomenlinna.fi/ - Suomalinnas cietoksnis;
www.travelzone.lv/ - „Ceļojumu zona”
<http://mat1ss.blogspot.com/search/label/PSRS%20armijas%20objekti%20LV> – bijušās PSRS militārās bāzes un objekti Latvijā;
<http://panzerkampf.org/> - Militārais forums;
http://www.sfhm.se/smha/default_2238.aspx?epslanguage=EN – Zviedrijas militārais mantojums.

10. Iesaistītās puses

Informācijas par Latvijas militāro mantojumu vākšanas un apkopošanas procesā „Lauku ceļotājam” palīdzēja dažādu organizāciju un institūciju pārstāvji, t.sk. arī vietējie novadpētnieki, tūrisma gidi, entuziasti un privātpersonas:

1. Alda Prūse, Vaiņodes muzejs, (foto no muzeja arhīviem), alda47@inbox.lv;
2. Andrejs Ņezars, Roberta Rubeņa bataljona muzejs (foto no personīgā arhīva), rubena.fonds@inbox.lv ;
3. Anita Mortuzāne, Ludzas novada TIC, tic@ludza.lv;
4. Andris Cekuls, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs, (foto no privātkolekcijas), cekuls@rigamuz.lv;
5. Armands Vijups, LU Vēstures un filozofijas fakultātes asociētais profesors, Armands.vijups@ventspils.gov.lv;
6. Artis Gustovskis, Kurzemes tūrisma informācijas centrs, (foto no personīgā arhīva), artis@kuldiga.lv;
7. Baiba Šuvcāne (foto no personīgā arhīva), BaibaSuvcane@inbox.lv;
8. Dagnis Dedumietis, Latvijas Kara muzeja Mangaļu filiāles Ziemassvētku kauju muzeja vadītājs, (foto no muzeja arhīviem), mangali@karamuzejs.lv;
9. Daina Marcinkus, laikraksta „Saldus zeme” žurnāliste, daina@sz.lv;
10. Dzintra Ķirpe, dzintrakirpe@inbox.lv ;
11. Gunta Dimitrijeva, Jēkabpils novada projektu speciāliste, gunta.dimitrijeva@jekabpilsnovads.lv;
12. Guntars Seilis, Ventspils tūrisma informācijas centrs, Guntars.Seilis@ventspils.gov.lv;
13. Guntis Seregins, Saulkrastu velosipēdu muzejs, latvelo@inbox.lv;
14. Ilona Taure, Bauskas pils muzeja speciāliste, taureilona@inbox.lv ;
15. Ilze Haruna, Saldus novadpētniecības muzeja Vēstures nodaļas vadītāja (foto no muzeja arhīviem), muzejs@saldus.lv;
16. Imants Pāvels, jurmalcieklamajumi@inbox.lv;
17. Inese Turkupole – Zilpure, Bauskas Tūrisma informācijas centrs, tourinfo@bauska.lv;
18. Ingrīda Šmuškova, Tukuma Tūrisma informācijas centrs, ingrida.smuskova@gmail.com;
19. Jānis Dambītis, SIA „Kolkasrags”, janisd@ferrus.lv;
20. Juris Raķis, Liepājas Karostas pētnieks, (foto no personīgā arhīva), jurajuris@gmail.com;
21. Lāsma Eglīte, Karostas glābšanas biedrība, info@karostascietums.lv;
22. Liene Bērziņa, Valkas tūrisma informācijas biroja vadītāja, tib@valka.lv;
23. Ludmila Žilvinska, Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzeja direktora vietniece, ludmila.zilvinska@inbox.lv;
24. Mairita Tumpēle, Pāvilostas TIC vadītāja, pavilosta.tic@tvnet.lv;
25. Normunds Jērums, Tērvetes senvēstures muzejs, lielkenins@inbox.lv;
26. Normunds Smalinskis, foto no personīgā arhīva, normunds.smalinskis@inbox.lv;
27. Sarmīte Usāne, Līgatnes bunkurs;
28. Sandra Magazina, Zeltiņu muzeja vadītāja, gide, sandramagazina@inbox.lv;
29. Tukuma muzejs, tukmuz@apollo.lv;
30. Valdis Avotiņš, Ventspils augstskolas Inženierpētniecības centra direktors (foto no personīgā arhīva), valdis.avotins@venta.lv;
31. Vita Jesere, Pļaviņu TIC vadītāja, vita.jesere@inbox.lv;

32. Zaiga Brača un Mores muzejs (foto no muzeja arhīviem), zaiga.braca@ldf.lv.

Lauku ceļotājs izsaka LIELU PALDIES par līdz šim sniegto palīdzību un padomu, kā arī vēsturiskajiem fotomateriāliem!